

**БУКОВИНСЬКА «МАЛАНКА» У ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ
КАРНАВАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ****Олександр КУРОЧКІН,**Київський національний університет
культури і мистецтва (Україна)**BUKOVINIAN “MALANKA” IN THE GENERAL EUROPEAN
CARNIVAL CONTEXT****Oleksandr KUROCHKIN,**Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine)
olexkuro@gmail.com

Курочкин Александр. Буковинская «Маланка» в общеевропейском карнавальном контексте. В статье раскрывается Карнавал как продукт общеевропейской цивилизации и католицизма в целом не характерен для Восточной Европы. **Цель статьи** описать этнические особенности буковинской новогодней «Маланки», имеющей много локальных вариантов, которая принадлежит к праздникам карнавального типа с ярким этническим и фольклорным колоритом. **Научная новизна.** Ради сохранения и популяризации этого уникального обрядового комплекса стоит организационно приобщиться к Фонду европейских карнавальных городов (FECC). **Выводы:** После предлагаемого исследования, мы можем сделать вывод, что карнавал как продукт западной цивилизации и католицизма обычно не характерен для Восточной Европы. Буковинская новогодняя «Маланка» является одним из событий карнавального типа с ярким этническим и народным вкусом. Чтобы сохранить и популяризировать уникальный ритуальный набор, стоит присоединиться к Фонду европейских городов карнавала.

Ключевые слова: карнавал, обряд, маска, фестиваль, европейская интеграция.

Вступ. Карнавал є продуктом західноєвропейської цивілізації й католицизму. Основні центри його традиційного побутування знаходяться в країнах, де здавна був сильний вплив римського первосвященника (Італія, Франція, Іспанія, Німеччина, Бельгія, Латинська Америка та інші). Генетичні предки карнавалу – античні свята Діонісій і Сатурналій, під час яких на землі, немовби наставав Золотий вік – царство загальної рівності та свободи: пани і слуги мінялися своїми місцями, не бракувало вина та їжі, скасовувалися сексуальні табу і торжествували бурхливі веселощі.

Постановка питання. Стаття пропонує нові підходи до малодосліджених пластів календарної звичаєвості українців та східних романців. Буковинська «Маланка» належить до свят карнавального типу з яскраво вираженим фольклорним колоритом. Мета роботи полягає у спробі через популяризацію цього унікального обрядового комплексу зберегти традиційну культурну спадщину, що зникає завдяки процесам глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Масовим народним святом з вуличними процесіями, іграми та театралізованими виставами у масках карнавал постає вже у середні віки завдяки розвитку європейських самоврядних міст і становленню класу буржуазії. В містах з їх «повітрям свободи» цехові ремісники й купці вміли гарно працювати і від щирого серця розважатися. Тому цілком природно колишнє поганське аграрне свято проводів зими і зустрічі весни отримало законну прописку в церковному католицькому календарі, де йому відведено місце загального гульбища перед Великим пасхальним постом.

Карнавал – антипод офіційних /державних або релігійних/ урочистостей. За словами М.Бахтіна, це «Єдине свято, яке народ сам собі дає, народ тут нічого не отримує, ні перед ким не благоговіє, він відчуває себе господарем...»¹.

Італійському слову carneval і французькому carni-

val відповідають німецькі назви Fastnacht і Fasching, англійське Bannoksdag, чеське та словацьке – masopust, польське – zapusty, російське – масленица та українське – масляна тощо.

Сучасний карнавал – явище складне і неоднозначне. За цим терміном стоїть великий ряд місцевих свят різного походження, приурочених до різних термінів, але таких, які мають деякі спільні риси публічних народно-площадних веселоців. Це, насамперед, демократичність: на карнавалі «все догори дригом», пропадає поділ на глядачів і виконавців, все переплітається і змішується в єдиний яскравий вир, цілком доречні зміни віку, статі, соціальної ієрархії тощо. Ще одна обов'язкова прикмета карнавалу – амбівалентний сміх, який одночасно відкидає і утверджує, ховає і відроджує. Карнавал передбачає фамільярний контакт між усіма, тут треба жити лише за законами карнавальної свободи.

Шлях до всебічного пізнання інтернаціонального фонду карнавальних звичаїв і форм лежить через вивчення його національних варіантів. До рангу найпрестижніших міжнародних культурних імпрез сьогодні належать карнавали у Венеції /Італія/, Севільї /Іспанія/, Кельні, Бонні, Дюсельдорфі /Німеччина/, Бенші /Бельгія/, Люцерні, Базелі /Швейцарія/ та інші. У глобалізованому суспільстві ці визнані святкові бренди виступають своєрідними візитівками країни й приваблюють рекреаційно-туристичними атракціонами-видовищами з добре прорахованим комерційним ефектом.

Показова новочасна історія Венеціанського карнавалу. Після тривалої перерви його вдалося відродити лише 1980 року завдяки зусиллям театрального режисера з Рима Мауріціо Скапарро. Спочатку його реконструювали з метою залучити туристів у міжсезонний період, але вже скоро свято переросло місцеві масштаби і перетворилося на одну з найбільш яскравих подій у

¹ Bakhtyn M. Tvorchestvo Fransua Rable y narodnaya kul'tura srednevekov'ya y Rennsansa [Francois Rabelais' creativity and folk culture of the Middle Ages and the Renaissance], Moskva, 1990, P. 275.

культурному житті всієї планети. В наш час Венеціанський карнавал – це і модна тусовка артистичної богеми, і місце зустрічі романтичних закоханих, і туристична Мекка, і екзотичне дозвілля заможних людей... і, одночасно, феєричний спектакль, що відбувається просто неба на площах, вулицях і каналах біля собору Сан-Марко й у розкішних патриціанських віллах².

Важливо наголосити, що міські карнавали у Європі не належать до категорії державних свят, а цілком покладаються на самоврядну ініціативу та матеріальну підтримку самих громадян. Давню традицію мають спеціальні організації та об'єднання місцян, які протягом року переймаються підготовкою й проведенням карнавальних заходів. Нерідко у гумористичному ключі вони розробляють святкові устави і кодекси поведінки, створюють особливі пісні та мелодії, хизуються власною уніформною й нагородами як наприклад товариства «Rote Funken» і «Blaue Funken» з Кьольну.

У глобалізованому світі дуже важлива ідея діалогу між народами. Інтегративні процеси у сфері збереження й пропаганди національних культур призвели до створення у 1980 році Фундації європейських карнавальних міст [FECC]. Її мета – світове визнання значущості культурної спадщини, яку репрезентують собою карнавальні свята. Одне з головних завдань Фундації – побудова у Європі зрілого громадянського суспільства шляхом організації фольклорних свят у містах і селах, через широку популяризацію карнавального мистецтва. Емблема FECC несе в собі ідею спільної Європи. Вона зображує «усміхнену» зірку, що символізує співдружність людей, об'єднаних усмішкою на святі. На початок 2017 року FECC нараховує 37 держав. Якщо раніше організація переважно орієнтувалася на Західну Європу, то після падіння СРСР та «залізної завіси» почалося активне залучення нових членів з країн колишнього соціалістичного табору. За останні десятиліття до FECC приєдналися Болгарія, Боснія-Герцоговина, Литва, Македонія, Польща, Російська Федерація, Румунія, Словенія.³

Особливо повчальний для нас досвід проведення сучасних маскарадних фестивалів у православної Болгарії. Народні маски болгар, пов'язані з новорічними і весняними звичаями, дуже різноманітні. Вони мають свої локальні особливості у населення Південно-Західного регіону, мешканців Дунайської рівнини і Добруджі, Фракійської низовини, Родопського краю тощо.

Маскованих виконавців /за звичаєм це неодружені парубки/ називають *кукери*, *куки*, *сурвакари*, *старці*, *бабугери*, *джамалари*, *камілари* тощо. Вони одягнені в козячі або овечі шкури, обернені воню наверх, чи в традиційні строї певної місцевості. На поясі багатьох нанизані важкі металеві дзвоники і калатала. На головах – чудернацькі маски з природних і покупних матеріалів: шкіри, рогу, хутра, пташиного пір'я, дерева, тканини, пап'є-маше, бісера, дзеркалец тощо. Здебільшого учас-

ники виготовляють їх самотужки, поєднуючи традиційні елементи з власною фантазією. У народних віруваннях болгар, як і українців, ритуальні обходи та ігри ряджених парубків вважались запорукою майбутнього щедрого врожаю, мали захистити від хвороб і злих сил.

Календарні обходи та ігри маскованих дружин досі побутують в багатьох місцевостях Болгарії⁴. Дотриманню цієї автентичної традиції суттєво сприяють регіональні огляди болгарського фольклору, а також участь у різних карнавальних заходах під егідою FECC.

До престижних міжнародних імпрез із яскраво вираженим етнографічним колоритом належить фестиваль обрядових ігор у шахтарському місті Перніку /35 км на південь від Софії/. Спочатку тут відбувався огляд сурвакарських груп з одного округу, який незабаром переріс у загальноболгарський фестиваль маскарадної обрядовості. З 1984 року він отримав статус міжнародного.

Якщо у I-му пернікському фестивалі було задіяно близько 800 ряджених виконавців, то на XIII-му /2000 рік/ їх було понад п'ять тисяч. Вони представляли 90 карнавальних колективів, сім з яких було із-за кордону (Греція, Єгипет, Македонія, Португалія, Росія, Словенія, Японія)⁵. Ніде у слов'янському світі й Східній Європі не можна побачити такої кількості обрядових масок одночасно, тож недарма Пернік називають «болгарським Ріо».

Заслугує на увагу задіяна на пернікському фестивалі методика презентації та оцінки карнавальних колективів. Кожна фольклорна група має 10-15 хвилин програмного часу, щоб ознайомити із характерними обрядами і пародійними сценами, що в цілому відображають широку панораму мистецтва ряджених із різних регіонів. Спеціальному журі оцінює майстерність самодіяльних акторів, керуючись такими критеріями як автентичність та етнографічна достовірність, репрезентативність, художність та артистизм виготовлення масок. Згідно з регламентом фестивалю, учасники змагаються в кількох номінаціях, причому розрізняють дружини кукерів і сурвакарів, дітей, підлітків і дорослих, вітчизняних і закордонних виконавців.

Творча конкуренція і нагородження переможців – обов'язкові компоненти пернікського біенале. У рамках фестивалю звичайно проходить науково-теоретична конференція, присвячена історії карнавальних традицій та проблемам їх сучасного розвитку. В ході відкритої дискусії між вченими і самодіяльними митцями виробляються конкретні рекомендації щодо включення сурвакарсько-кукерських ігор в систему новітньої культури. Одночасно критично аналізуються випадки вульгаризації, надмірної модернізації або архаїзації карнавальних звичаїв, які призводять до втрати оригінальності місцевих традицій.

На жаль, Україна досі не прилучилася до загальноєвропейського карнавального руху. Як і на інших напрямках політики, економіки, культури ми «поспішаємо» в Європу дуже повільно, залишаючись за бортом багатьох

² Kurochkin O. *Ukrayintsi v sim'yi yevropeys'kiy. Zvychai, obryady, svyata* [Ukrainians in the European family. Manners, ordinances, holidays], Kyiv, 2004, P.232.

³ Resch H. *Der Karnevals-könig* [The Carnival King], Köln, 2003, P. 27-29; 90-91.

⁴ *Maskarady vremeto. Sbornyk dokladov ot nauchnata konferentsiya* [Masquerade and timely. A collection of reports from the science conference], Pernyk, 2009, 348 p.

⁵ O. *Ukrayintsi v sim'yi yevropeys'kiy. Zvychai, obryady, svyata...*, op. cit, P. 223.

⁶ Kurochkin O. *Ukrayins'ki novorichni obryady: «Kozha» i «Malanka»* [Ukrainian New Year's Rites: "Goat" and "Malanka"], Opishne, 1995; Moysey A. *Ahrarni zvychai ta obryady u narodnomu kalendari skhidnoromans'koho naseleण्या* [Agrarian customs and ceremonies in the folk calendar of the East-Roman population], Chernivtsi, 2010.

цікавих міжнародних проєктів та ініціатив. Чи не час вже Україні постукати у двері європейського карнавалу?

Висновки. Буковинська «Маланка» має для цього хороші стартові можливості.

По-перше, це життєздатна й активно побутуюча святкова традиція з яскравим етнічним і фольклорним колоритом.

По-друге, обрядовий комплекс буковинської «Маланки» в його численних локальних українських та східнороманських варіантах досить детально проаналізований у науковій літературі⁶.

По-третє, існує багата фото-кіно-відео-фонотека обрядовості «Маланка».

По-четверте, маски, костюми і атрибути буковинських карнавалістів представлені у музейних колекціях, зокрема, у нещодавно створеному музеї «Маланки» у м. Вашківці.

По-п'яте, вже напрацьований досвід проведення оглядів-конкурсів карнавальних груп «маланкарів» у обласному центрі – м. Чернівцях, що засвідчує підтримку народних традицій з боку органів місцевої влади.

Враховуючи екологічну вразливість карнавального фольклору під тиском процесів глобалізації, урбанізації, комерціалізації та НТР, уявляється доцільним надати унікальному обрядовому комплексу «Маланка» статус пам'ятки культурної спадщини, яка охороняється державою і суспільством.

Kurochkin Oleksandr. Bukovinian “Malanka” in the general European carnival context. The article reveals the Carnival as a product of pan-European civilization and Catholicism as a whole is not typical of Eastern Europe. **The aim of the investigation.** The article offers new approaches to the less-researched issues of the calendar custom of Ukrainians and eastern Romans. **The methodology of the research** is based on the combination of the method of direct included observation and the comparative / historical-comparative / method, which allows to determine the common and different in the festive ritual culture of different ethnic groups. Bukovinian "Malanka", which has many local variants, belongs to the carnival-type holidays with a pronounced folk color.

The novelty of the work is to attempt to organizationally join the Foundation for European Carnival Cities [FECC] through the popularization of this unique complex ritual. Carnival as a product of Western civilization and Catholicism in general is not typical for Eastern Europe. Bukovyna New Year “Malanka”, having many local versions, is one of the carnival type events with bright ethnic and folk flavor. For the sake of preserving and popularizing a unique ritual set, it is worth to join the Foundation of European Carnival Cities (FECC). **Conclusions.** After the proposed investigation, we could make a conclusion, that carnival as a product of Western civilization and Catholicism is generally not typical in Eastern Europe. Bukovina New Year "Malanka", having many local versions, is one of the carnival type events with a bright ethnic and folk flavor. For the sake of preserving and popularizing a unique ritual set, it is worth joining the Foundation of European Carnival Cities.

Key words: carnival, ritual, mask, festival, Bukovina, European integration.

Курочкін Олександр – д. істор. н., проф., провідний науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України. Автор понад 200 наукових публікацій, з них 5 монографій. Коло наукових зацікавлень: історія календарної та сімейної звичаєвості, міфологія і демонологія, маскознавство, процеси етнічної ідентифікації, карнавально-святкова культура українців та інших європейських народів.

Kurochkin Olexander – doctor of historical sciences, professor, senior researcher at the Institute of Art, Folklore and Ethnology named after M. Rylskyi of National Academy of Science of Ukraine. Author of over 200 scientific publications, including 5 monographs. Scientific interests: history calendar and family traditions, mythology and demonology, processes of ethnic identity, culture festive carnival-Ukrainian and other European nations.

Received: 24.10.2017

Advance Access Published: November, 2017

© O. Kurochkin, 2017

¹⁴ Vladimir Hanga, *op.cit.*, p. 548.

¹⁵ Vladimir Hanga, *op. cit.*, p. 550

¹⁶ *Ibidem*, p. 550.

¹⁷ *Surete*, III, p. 219, no. 131 and p. 297, no.7; *Surete*, V, p. 12, no. 4 *apud* Vl. Hanga, *op.cit.*, p. 550

¹⁸ Doc. June 9 1650, ABS, Bradul Monastery, I bis/5 *apud* Vl. Hanga, *op.cit.*, p. 550.